

Gagea minima (L.) Ker-Gawl. nieuw in Nederland – een erfenis van Linnaeus?

Jaco Diemeer (Donkerelaan 56, 2061 JP Bloemendaal;
e-mail: jacodiemeer@planet.nl)

Gagea minima (L.) Ker-Gawl. nieuw in Nederland – een erfenis van Linnaeus?

In 2003 werd een grote populatie van Spitse geelster (*Gagea minima*) ontdekt onder linden op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal, Noord-Holland. Deze soort, die van nature voorkomt in de loofbossen van Midden- en Oost-Europa, is nieuw voor Nederland. De dichtstbijzijnde natuurlijke populaties van *Gagea minima* worden op ten minste 300–450 km afstand in Duitsland en Denemarken gevonden. Het is een raadsel hoe de soort in Bloemendaal terecht gekomen is. Mogelijk is *Gagea minima* ooit in Leyduin aangeplant en dus een echte stinsenplant. Misschien is Linnaeus, die ooit in de nabije omgeving van Leyduin heeft gewoond, hier zelfs wel bij betrokken geweest.

Gagea minima (L.) Ker-Gawl. new in the Netherlands – a legacy from Linnaeus?

In 2003, a large population of *Gagea minima* was discovered under linden trees on the 'Leyduin' estate near Bloemendaal, Province of North Holland, the Netherlands. *Gagea minima* is a new species for the Netherlands. The natural distribution area of the species is Central and East Europe, where it grows in deciduous forests. The nearest populations are located at 300–450 km distance at least in Germany and Denmark. It is a mystery how the species arrived in 'Leyduin'. There is a possibility, that the species has been planted there. It may even have been planted there by Linnaeus himself, who lived for 3 years in the proximity of 'Leyduin'.

Inleiding

Het verhaal van de geelsterren (*Gagea* spec.) in Nederland is bekend: er zijn vier vroegbloeiende en weer snel verdwijnende, soms lastig te herkennen soorten die gevonden worden op onder andere begraafplaatsen en landgoederen.^{1 2} In Zuid-Kennemerland waren tot dusver alleen populaties van Bosgeelster (*Gagea lutea*) en Weidegeelster (*G. pratensis*) bekend, voornamelijk uit de omgeving van de Haarlemmer Hout. Ook is er een plek op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal, die jarenlang bekend stond als groeiplaats van Weidegeelster.

Toen er in 2002 van deze plek een melding kwam van, let wel, Schedegeelster (*Gagea spathacea*), ben ik meteen gaan kijken, maar helaas op de verkeerde plek. Op 2 april 2003 bezocht ik wel de juiste plek en trof een grote groeiplaats van rijk bloeiende geelsterren aan (Fig. 1) die ik niet direct op naam kon brengen. Nederlandse literatuur bood geen uitsluitsel. Na het toezenden van het materiaal aan de Leidse vestiging van het Nationaal Herbarium Nederland (NHN) werd mijn vermoeden bevestigd, dat de planten tot de voor Nederland nieuwe soort *Gagea minima* behoren, een geweldige verrassing!

Beschrijving *Gagea minima*

Plant net als Bosgeelster laag, glanzend heldergroen en rechtopstaand, maar kleiner (Fig. 2). Bol zeer klein, peervormig, met talrijke speldenknopkleine broedbolletjes (Fig. 3; dus geen grote, zijdelings uittredende nevenbol, dit sluit Weidegeelster uit). Eén grondstandig blad (dit sluit Akker- en Schedegeelster uit), zeer smal tot rolrond (dit sluit Bosgeelster uit). Bladvoet roodachtig aangelopen, zoals meestal bij geelsterren. Bloeiende plant met 1 of 2 stengelomvattende stengelbladen/schutbladen vlak onder de bloeiwijze, indien 2 deze vrijwel tegenoverstaand, de onderste groter dan de bovenste. Bloeiwijze rijkbloemig, met minimaal 2, maximaal 7 en gemiddeld 4 bloemen (Fig. 4). Het beste diagnostische kenmerk vormen de bloemdekbladen; deze zijn citroengeel, langwerpig, spits en enigszins hakig teruggekromd (Fig. 5). Bij alle andere *Gagea*-soorten zijn de bloemdekbladen stomp of afgerond. De beste Nederlandse naam voor *Gagea minima* is dan ook Spitse geelster.

Fig. 1. Groeiplaats van Spitse geelster (*Gagea minima* (L.) Ker-Gawl.) op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal in 2004 (foto: Arno Stoute).

Standplaats

De groeiplaats bevindt zich op het landgoed Leyduin (km hok 100–484 rechtsonder) onder twee oude linden op slechts enkele meters van het fietspad. Hier staan enkele honderden bloeiende exemplaren op een oppervlakte van ongeveer 8 m². De bodem onder de linden is zeer humeus en vochtig, althans in april. Begeleidende soorten zijn onder andere Speenkruid, Hondsdraf, Klimopereprijs en Ruw beemdgras; zie ook de vegetatieopname (Tabel 1). Op het landgoed komen diverse soorten stinsenplanten voor, zoals Knikkende vogelmelk en Winterakoniet, maar deze zijn hier zeker niet talrijk. Leyduin is eigendom van Landschap Noord-Holland en is vrij toegankelijk op de paden.

Fig. 2. Plant van Spitse geelster (*Gagea minima* (L.) Ker-Gawl.) op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal in 2004 (foto: Arno Stoute).

Verpreiding en standplaats in het buitenland

Gagea minima heeft zijn optimum in Centraal- en Oost-Europa en komt verpreid voor in Zweden, Denemarken, Zwitserland en Duitsland (maar hier zeldzaam en achteruitgaand). Er zijn enkele voorposten in Noorwegen en Italië. Buiten Europa is de soort slechts van enkele plaatsen bekend: Libanon, Iran en het Verre Oosten. De dichtstbijzijnde buitenlandse groeiplaatsen bevinden zich op minstens 300 km (Duitsland) en 450 km (Denemarken) afstand.^{3 4} De soort groeit voornamelijk in loofbossen.

Fig. 3. Bollen met broedbolletjes van Spitse geelster (*Gagea minima* (L.) Ker-Gawl.) op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal in 2004 (foto: Arno Stoute).

Tabel 1. Vegetatieopname van de groeiplaats van *Gagea minima* (L.) Ker-Gawl. De opname werd op 13 mei 2004 gemaakt, dus ruim een maand na de optimale bloei van *G. minima* (er is geen vruchtzetting waargenomen). De plek was toen reeds zwaar beschaduwd door de linden en een ernaast staande rode beuk.

	Grootte proefvlak	2 m × 4 m
	Hoogte boomlaag	ca. 25 m
	Hoogte kruidlaag	gemiddeld 30 cm maximaal 80 cm
	Bedekking boomlaag	90%
	Bedekking kruidlaag	80%
	Bedekking strooisel/ onbegroeid	15%
	Bedekking moslaag	5%
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	
<i>Tilia</i> spec. (<i>T. platyphyllos</i> of <i>xvulgaris</i>)	Linde	5
<i>Aegopodium podagraria</i>	Zevenblad	2b
<i>Glechoma hederacea</i>	Hondsdrif	2b
<i>Galium aparine</i>	Kleefkruid	2a
<i>Ranunculus ficaria</i> (vergeeld)	(Gewoon) speenkruid	2a
<i>Gagea minima</i> (vergeeld)	Spitse geelster	2m
<i>Poa trivialis</i>	Ruw beemdgras	1
<i>Veronica hederifolia</i>	Klimopereprijs	1
<i>Alliaria petiolata</i>	Look-zonder-look	+
<i>Anthriscus sylvestris</i>	Fluitenkruid	+
<i>Arctium minus</i>	Gewone klit	+
<i>Eurhynchium praelongum</i>	Fijn laddermos	+
<i>Geranium robertianum</i>	Robertskruid	+
<i>Impatiens parviflora</i>	Klein springzaad	+
<i>Ornithogalum umbellatum</i>	Gewone vogelmelk	+
<i>Silene dioica</i>	Dagkoekoeksbloem	+
<i>Urtica dioica</i>	Grote brandnetel	+
<i>Acer pseudoplatanus</i> (juv.)	Gewone esdoorn	r
<i>Aesculus hippocastanum</i> (juv.)	Witte paardenkastanje	r
<i>Stellaria media</i>	Vogelmuur	r

Herkomst

Over de herkomst van *Gagea minima* op Leyduin valt slechts te gissen. Het kan zijn dat de soort hier ooit is aangeplant en dat het dus om een echte stinsenplant gaat. Gezien de omvang van de groeiplaats lijkt het er sterk op dat het aanplanten lang geleden is gebeurd, mogelijk eeuwen geleden. Dit kan zijn gedaan door iemand die het een mooie soort vond en deze uit het buitenland heeft meegenomen. Interessant om te weten is dat de Hartekamp, waar Linnaeus 3 jaar heeft gewoond en gewerkt, hemelsbreed op 1 km afstand van de groeiplaats van *G. minima* ligt. Maar de soort kan ook zijn meegenomen door de Duitse predikant Joh. van Romswinkel, die rond 1700 eigenaar van Leyduin was. Het is zelfs niet uit te sluiten dat het hier gaat om een natuurlijke voorpost van het continentale areaal.

1. E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra & T. Westra. 1991. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 4. Amsterdam.
2. H. Haeupler. 1978. Determinatietabel voor *Gagea*-soorten in niet-bloeiende toestand. *Gorteria* 9: 6–7.
3. A. & A.-L. Anderberg. Den virtuellen Floran. Website: <http://linnaeus.nrm.se/flora/>
4. A. Fitter. 1978. An atlas of the wild flowers of Britain and Northern Europe. Londen.

←

Boven. Fig. 4. Bloeiwijze van Spitse geelster (*Gagea minima* (L.) Ker-Gawl.) op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal in 2004 (foto: Arno Stoute).

Onder. Fig. 5. Bloemen van Spitse geelster (*Gagea minima* (L.) Ker-Gawl.) op het landgoed Leyduin in de gemeente Bloemendaal in 2004 (foto: Arno Stoute).